

חגי יוסוף עלי קיאלמן

גאת יחאל בשן

יחואל בשן (קיאלמן) ברח לזכרית המועצות עם פלישת הגרמנים לפולין. רק הודות לתחבולות ולמוז הצליח להשאיר בחיים, נזכר על תנאי מחנות העבודה הצפוניים. עם הפלישה הנאצית לזכרית המועצות, הכריזה המדינה על חנינה לכל הפולנים הפוגניים. בשן צורף ליחידה משוחזרת, התחמק בדרך.

הגידול הוא מתוכנן על ידי הפרייה מלאכותית. סוף הסתיו היא עונת ההמלטה. גלי החול מתכסים קטיפה שחורה של רבבות ולדות רכים. הזכרים מוצאים לשחיטה בהגיעם לגיל ארבעה ימים, כי עור הקרקול מפסיד את ערכו אם הכבש נשחט בגיל מבוגר יותר. הכבשות מיועדות לריבוי העדר, וכשהן מזדקנות, מעוררים אותן לבתי המטבחיים. הולדות המוצאים לטבח, נשחטים באכזריות רבה. דאגת הטובה היא בראש וראשונה לא לקלקל את העור.

תפקידי לא היה קשה ביותר. הוצמדתי לחולית נוקדים והוטל עלי להוביל מספוא לצאן. רחמימת הגמלים לעגלה עלתה לי קצת בקושי. אולם נמצא תמיד מישהו שעזר על ידי.

כעבור כמה ימים נוכחתי לדעת, שנוכחתי עוררה מבוכה בין הנוקדים. לא הבינתי את לשונם, ורוסית לא שמע אף אחרי פרט לנוקד אחד ממוצא פרסי.

הנוקד הפרסי נמצא תמיד על ידי. הוא לא החמיץ הודמית נות כדי לדובב אותי. מצדי נמנעתי מכניסה לשיחות אינטימיות. כבר הזהירני אותי מפני הסכנה הכרוכה בדבר. אין לדעת בגלל מה אתה עלול ביום אחד להימצא במאסר ולהיות נידון בלי בירור משפטי.

אולם בייראמוב, כך קראו לאיש, נספל אלי בכל הזדמנות שהיא. הוא חילץ אותי מידי ילדי הטורקמנים, שמילאו שחוק מיהם למראה הפרופסור במשקפיים, שאינו יודע כיצד מאלפים גמל סורי.

הוא לא חדל מלחזור על שאלותיו, כמו מה עושה במדבר נידח מישהו הנראה מלומד גדול שאפילו מרכיב משקפיים? מדוע אני עובד כעוזר לרועה בעוד שכל מי שיופד כתוב וקראו מתמנה למנהל גדול? מדוע הגעתי למקום ציה במקום לגור במוסקבה?

קושיית רבות כאלה ניתכו עלי יום ללא הפוגה. ראיתי אותו מתלחש לעתים קרובות עם הטורקמנים וזה הגיביר את חשדיו.

בבוקר בהיר אחד לא עצרתי עוד והחלטתי להתל בו. כשבייראמוב חזר על שאלותי הטרדניות, "גילית" לו, "בסודיות רבה", שהגעתי לאסיה התיכונה ישר מי שיופד כתוב הקדושה מכה ושמי הוא באמת יוסוף עלי, ומטעמים מובנים איני מעוניין בגילוי והותי האמיתית.

בייראמוב לא חיכה עד שאגמור את דברי. כחץ מקשת מיהר אל חבריו הנוקדים.

מאותו רגע חל מיפנה בלתי צפוי באירוח חיי. הנוקדים לא הרשוני לעשות איזו עבודה שהיא. הרועים השתדלו לחלק לי כבוד בכל הצורות האפשריות ועל כולם ניצח בייראמוב.

באותו ערב הוזמנתי לאחת הביקחות. ידעתי, שסירוב פוגע מאוד ברגשות המאמינים באיסלם. קבלתי את ההזמנה. מארחי שחט כבש לכבודי. ביקתה התקלה מנין נכבדים. כולם שתקו. שחקתי אף אני. בייראמוב ישב לצדי ונהג כבעל בית. הוא המריצני להשמיע כמה מלים. אולם העדפתי להחריש.

בפעם הראשונה אכלתי "פילאף" מקערה משותפת. הם הוציאו את נחתי הכבש מהארוז המבושל באצבעות. זה עורר בי בחילה, אולם הבלגתי ואכלתי. בעל הבית מוג מחוש תה כל אימת שהורקתי את הספל. הוכרתי לשותות כדי לא להעליב את המארח, עד שהבינתי שיש להפוך את הספל על פיו כאות שאינו צמא עוד.

למחרת גישנה חזור אותו המחזה. הוזמנתי לביקתה שניה. גם פה שחטו כבש לכבודי, אפו פיתות טעימות מיוחדות ואני שחקתי.

בייראמוב שידל אותי להשמיע כמה מלים. אולם סירבתי. כשהתופעה נמשכה למעלה משבועיים, פנה חשדנותי. נוכחתי לדעת, שלפולחן הדתי יש עוד שרשים עמוקים בקרב האוכלוסייה. ככל שגדלו רדיפות הדת, היכה האיסלם שרשים עמוקים יותר ויותר. התושבים התפללו יום יום לפי מצוות מוחמד. גם כשבקרתי, בזמן מאוחר יותר, אצל אנשי מפלגה מובהקים, לא ראיתי אף אחד מהם יושב בקירבת אשה או מתהלך בגילוי ראש.

הופעתי בסוככות היתה עבורי חתימה עמוקה. הרכבת משקפיים שימשה להם סמל הנרצח. לא הבינו, איפוא מה עשיתי עושה בקרבם. הלצתי נתקבלה ברצינות גמורה. חלפו שבועות. בינתיים החיליתי לספר לבייראמוב נפלאות על מכה ומדינה. ניצלתי את מלאי הסיפורים, שקראתי בעוזר על ארונו של מוחמד, המרחף באוויר, על האכתי השחורה ועל כל הנסים והנפלאות. בייראמוב תרגם את דברי לטורקמנית.

בסופו של דבר, חשב לעצמו כל טורקמני לכבוד רב לארח אותי. בייראמוב לא הפסיד בעסק הזה. הוא ישב ראש בכל סעודה ופופולריותו גדלה. קשה להגיד כמה זמן היה נמשך העסק הזה. לא נמנעתי מספר לחברי את כל פרטי התפקודה הזאת. בסופו של דבר נמצא אחד, שכדי למצוא את בעיני המנהל הודיע לי שאני מסית את התושבים נגד המשטר, דבר שלא היה מעודו. המנהל הודיע על כך לנ. ק. ו. ד. בעיר הקרובה.

אולם העניין נתגלה מיד לרועים. זקן הנוקדים בא אלי באותו יום ויעץ לי להסתלק ממחירות האפשריות. הוא הביא לי ציור, שהכיל שתי פיתות נפתחו בשר כבש, ויעץ לי לעלות על הרכבת המובילה מים ליישובים המדבריים ולהחבא עד יעבור זעם.

לא הנחתי לו לחזור על דבריו. עוד באותו יום עברתי לבייראם עלי, עיר בה 30 אלף תושב.

אחר כך התברר שגם מרעה תצמח טובה. כעבור שנה, בהיותי בשוק בבייראם עלי שמעתי קול קורא: "יוסוף, יוסוף!" שכחתי כבר ששמי היה אי פעם יוסוף. אבל לפתע אחזני בשרחלי אחד מרועי הצאן באודש ארזי.

חבל, חגי יוסוף, שעזבת או את "ישובנו" אמר. "למחרת היום הגיע אלינו חבר אחד, היודע את לשונך הערבית. הוא מאוד רצה להתראות עם חבר שהיה במכה. חבל שיצאת." לא הצטערתי שעזבתי את אוטש ארזי. בוודאי היו רוגמים אחזני כאבנים. ביחד עם בייראמוב.

"הכיצד", רגזתי, "מחר של עתון טרי הוא 20 קופייקות (רובל — 100 קופייקות) ואת דורשת בעד עתון ישן פי עשרים וחמשה?"

"מאיזה בית משוגעים ברחת?" ענתה ככעס והפנתה לי עורף. לא ידעתי שקיים קיצוב חמור בעתונים ורק יחידים סגולה יכולים לקבלם. כבר נוכחתי לדעת במחנה, שנייר העתון משמש למלגול סגירות, אבל לא ידעתי שגם מחוץ למחנה היה הדבר כך.

פגשנו עוד פליטים "פולנים". חיפשנו מקום לינה, אולם כדי לקבל מיטה במלון היתה דרושה תעודת זהות ו"קומנדירובקה". תעודותינו האישיות, האוסרות עלינו לגור בערים ממדרגה ראשונה ושניה, סגרו בפנינו את כל הדלתות. בלילה פלשנו לבית ספר עממי השתרענו על הרצפות אולם למחרת נורקנו החוצה.

אמהות ילדי בית-הספר הקימו צעקה, שפושעים "מערביים" רוצים להדביק את ילדיהן בכל המחלות המערביות. המשטרה איימה עלינו, שאם לא נסתדר במקום קבוע, תאסרו אותנו. האיום נראה רציני ביותר. אולם קשיים עצומים עמדו לפנינו. גם אם תימצא עבודה, תידרש מאתנו תעודת רישום של המשטרה. אולם כדי להירשם נדרשה מאתנו תעודת דת עבודה. כך נוצר מעגל קסמים.

לבסוף הצלחתי, עם קבוצה קטנה, לקבל עבודה שחורה בפנינו הריסות בית שהתמוטט. אלא מישהו דאג, שיפטרנו אחרי יום עבודה. כספי הדל הלך ונמוג. נוסף לזה חשתי, שהשלטונות עומדים להתערב ולדאוג לסידורנו. החלטתי להקדים רפואה למכה. פניתי למועצה המחוזית וביקשתי ראיין עם היושב ראש. נתקבלתי. הסברתי לו את מצבנו והצגתי בשם קבוצה של ששה חברים. שאנו מוכנים לכל עבודה שהיא. בתנאי, שנוכל לשמור במקום. דברי עשו עליו רושם. תוך שעה הומצא לנו "מכתב שלוחות" והוראה לסידור בעבודה ב"סוכחוז" לגידול צאן למטרות ייצור עורות.

עוד באותו ערב הגענו ל"אוטש ארזי" יישוב מדברי קטן בו נמצא הטרוסט הממשלתי "טורקמנקרקולסוכחוז". היה זה יישוב בן שלושה בתי חומר, שני מחסנים גדולים, בית ספר וכמה עשרות ביקות ואוהלי עור. בסמוך לכפר גידלו התושבים עדר בן 100 אלף כבש.

למראנו שפסף את עינינו מנהל ה"סוכחוז" מרוב תמזון. הוא לא היה זקוק אף לעובדים פשוטים, והנה פתח נפלו על ראשו מהנדס בנין, מהנדס לייצור טקסטילים, סוחר עצים, זוג זקנים ותונאני. הוא גרר את פדתו בעצבנות, לבסוף הפליט את המילה הנכספת "לדנו" (יופי).

אוכסנו באחד מבתי החומר. קבלנו דרגשים לשינה והרי גשנו את עצמנו כמו בבית. למחרת היום טרם נמצא סידור עבורנו וקיבולתנו היו מליאות. קבלנו לחם במידה מספקת. במסעדת הפועלים הישנו ארוחת צהרים במחיר ממשלתי. הנוף המדברי לא עודד את רוחנו במיוחד, אולם, כסידור מעבר, היה זה מקום אידיאלי עבורנו.

עבר יום. השכם בבוקר הופיע מנהל העבודה במעונו והודיענו על החלטת מנהל ה"סוכחוז" לקבלנו לעבודה. עלינו לצאת מיד לפעולה. הסביר. תפקידנו לא היה קשה ביותר. היה עלינו להעביר את מלאי הכוספה (פסולת שמשומיין) ממחסן אחד לשני. המלאי לא היה גדול, ותוך יום אחד בצענו את המוטל עלינו. אולם מנהל העבודה לא גילה התלהבות מוריונותנו. למחרת הוב לנו שוב למחסן וציווה עלינו להעביר בחזרה את הכוספות. לא הבינונו שפר הדבר ומלאנו את ההוראות. ביום הש" לשיני צמוינו שוב להחזיר את הכוספות למקום הקודם.

התחזר לנו כבר, שמנהל העבודה הוא פשוט אובד עצות. לא היתה לו תעסוקה עבורנו, וכל העבודה היתה אחיות עינים. לא אמרנו מאומה. ישבנו במחסן, לא נקפנו אצבע, וחכינו לגמר יום העבודה. גם למחרת הובילנו למחסן וניציינו להעביר את הכוספות. שוב לא עשינו דבר. מנהל העבודה לא הבין מה מתרחש, או שהעמיד פנים כמי שאינו מבין. כך עבר עלינו כעשרה ימים. בינתיים חגגנו בפעם הראשונה בבית המועצות, את חג השבעה בבוזבז, יום השנה למהפכת אוקטובר.

לאחר זמן קצר, העביר המנהל שניים מחברי למדבר, למ-קום תעשיית גבינות מחלב כבשים. אותי הצמידו כעוזר לרועים. היו אלה ימות ההמלטה בעיר והעבודה היתה מרובה.

נמצאתי לפתע עזוב לגורלי. שוטטתי בכביש עד שהגעתי לתחנת רכבת. מטרתי היתה לנסוע עד לגבול האירני או האפגני. בתחנה שאלתי לוח המננים של הרכבת, אולם פקיד הרכבת הסתכל בי כבמשוגע.

"האם אינך יודע?" אמר. "שרכבת עוברת אחת לש" לושעה ימים?" כמובן שלא ידעתי כשם שלא ידעתי דברים רבים אחרים. לא היה לי מושג עדיין, שנסיעה ברכבת מותרת אך ורק לפי "קומנדירובקה". כלומר, תעודת שלוחות מיוחדת ממקום עבודה. וגם אם נמצאה בידך "קומנדירובקה", יכולת להכות שבועות על שבועות כדי להשיג כרטיס נסיעה בקופה, אם לא היתה לך פרוטקציה אצל הקופאי. וגם אם השגת את הכרטיס, נמצא בכל קרון הרכבת מנהל, שהוא רשאי לא להרשות לך להיכנס לרכבת המרות "קומנדירובקה" וכך טיס הנסיעה גם יחד. התחלתי לשמע הדברים האלה. החלו להתעורר בי רגשי חרטה על שעזבתי את הקבוצה המאורגנת. נשארתי גלמוד בארץ בלתי נודעת עם מאה רוב לים ככיס.

ערב היום. חשבתי שאוכל ללון על פספל בתחנת הרכבת, אולם גורשתי משם והדלת ננעלה בפני. המצב נראה נואש. הסתכלתי בשמש השוקעת. על פני עברו ביעף רכבות טעור נות נפט שנסעו לעבר רוסיה המרכזית, ובכיוון ההפוך עטור רכבות, מורכבות מטנקים ריקים, כדי לקבל בקרסנובודסק, נמל טורקמני בחוף הים הכספי, נפט מבאקו. כשרכבת אחת האיתה קצת, לא היסתי הרבה, קפצתי על מדרגות אחד הטנקים.

נסעתי דרומה. שאפתי להגיע לעיר הבירה אשחבד, השור כנת בקרבת הגבול הפרסי. הנסיעה לא היתה נוחה ביותר. כדי שלא יגלוני בעברנו את הגשר המפורסם בצ'רדווא, נדחקתי לטנק בהשאירי את המכסה פתוח. טוב שלא הר" גישו בכך. אילו היו מגיפים את המכסה הייתי נחנק בודאי. כך נסעתי כמה שעות. בהצות הגענו למארי, עיר מחוזית חשובה בטורקמניה. פה נתגלה מחבואי.

כשקצין המשטרה האחראי ראה את תעודתי, התלקח כולו. "עוד פולני ארוך!" צעק. "מדוע לא נסעת עם חבריך לטשהו?" כבר למדתי במחנה, שאסור להראות מורך לב ביחסים עם השלטונות. עניתי איפוא בחוצפה: "אני סובל ממחלתיים והרופא אסר עלי לנסוע בדוברות או בספינות". הוא התרחק עוד יותר. והכניסני למעצר.

התברר, שלא הייתי היחיד, שבתר דרך החבורה אורגינלית זאת. מצאתי שם עוד חברים, אסירי מחנות העבודה לשעבר, שבאו הנה בטנקרי נפט. למחרת שיתרו אותנו.

בפעם הראשונה ראיתי מקרוב עיר סובייטית. הצעדים הראשונים היו לנהר "מוגריבי", החוצה את העיר. היה זה סוף אוקטובר, אולם מזג האויר היה שרבי. התר- הצנו בנהר, ואחר שזמו את פעמינו לחיפוש לחם. אולם הלחם טרם הוכנס לקיבוצ ורגל זה היה קשה להשיגו. ליד המאפיית הודגבו תורים ארוכים. מי שהגיע לאשנב קבל חצי קילו לחם.

התיצבנו בתור. עברו כמה שעות, ואנו לא קרנבו לאשנב. "ירוקים" היינו. לא ידענו, שהתורים תפוסים על ידי משפחות שלמות שמונה-עשרה בני משפחה עומדים בתור. האחו מקבל את מנת הלחם, שם אותה אגידה, כשכן משפחה שאי שומר עליה, ומתיצב מיד בתור בין בני המשפחה הנותרים. הלחם נמכר אחר כך בשוק השחור או מזינים בו בהמות ותרגולות.

לבסוף נסגר האשנב ומנהלת המאפייה הכריזה שאין עוד לחם. מישהו יעץ לנו לפנות ל"טולקושקה". זהו מעין שוק שחור, לכן למחצה. בו נמכרים מיצרנים קצובים במחירים מופלפלים. כי לפי החוק הסובייטי מותר לכל אחד למכור את המנות המוקצבות לו. בעל משק עזר רשאי למכור את תוצרתו במחירים שהוא מוצא לנכון. אולם ב"טולקושקה" אפשר היה לקנות מיצרנים טובים, שלא היו בכלל בס ביבה והוכרו מרפובליקות סובייטיות אחרות. מי שהיה בידו מטבע, יכול ליהנות מכל טוב.

בתחילת המלחמה טרם האמירו מצרכי המזון, וכיכר לחם קטנה עלתה רק בעשרה רובלים (משכורת יומית של פועל מקצועי). קנינו לנו פיתה וכוס "מצוניה" (משהו מעין לבגיה) ושברנו רעבנו.

נפשי כלתה לחודשות. חיפשתי קיוסק עתונים. כששאלתי לכתובת, נפגשתי בצחוק. לא ידעתי למה. לפתע נתקלה עיני באשה זקנה לפני ערימת עתונים. עברתי בריפרוף על הכותרות, ונוכחתי לדעת, שאלה הם עתונים מלפני מספר חדשים. בעתון פרדה מיושן הבחנתי ככותרת, הנוגעת ל" ארץ ישראל. רציתי לקנות את העתון. התגרית דרשה המשנה רובלים עבורו.